

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

№4(4)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 106 sahifa,
22-aprel, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woogyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Pedagog kadrlar tayyorlashda microteaching metodining tashkiliy asoslari va uni samarali qo'llash mexanizmlari.....	10
Abdiqayumova Malika	
Ijtimoiy pedagogik faoliyatning bolalarning moslashuv ko'nikmalarini shakllantirishdagi o'rni	14
Abdullayeva Yulduz Qurbon qizi, Xudayberdiyeva Zilola Azamat qizi	
Talabalarning og'zaki nutqini interfaol usullar yordamida rivojlantirish	18
Atamirzayeva Ezoza	
English Language Barriers Among Rural Ecotourism Guides in Uzbekistan	22
Aminova Asilaxon Sobir qizi	
Совершенствование методов обучения студентов эффективному управлению временем на основе тайм-менеджмента.....	25
Уразова М. Б., Абатова У. Б.	
Zamonaviy ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalarning o'rni va samaradorligi	30
Xurramova Dilso'z Baxtiyor qizi	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'yin asosida ta'limni tashkil etishning pedagogik ahamiyati.....	33
Gaipova Akjunis Qayratovna	
Bo'lajak o'qituvchilarda o'zini o'zi tashkil etish tushunchasi va uning pedagogik mohiyati.....	37
Alimov Bekzod Nematovich	
O'qituvchilarning uzluksiz kasbiy rivojlanish tadbirlarini maktab darajasida boshqarishning integratsiyalashgan yondashuvi	41
Ahadova Mushtariybonu Akmal qizi	
Talabalarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda innovatsion yondashuvlar	48
Xurramova Sanobar Mahmatmurod qizi	
Pedagogical Integration as a Factor of Humanization in Professional Teacher Education	53
Yusupova Mukhabbat Anatolyevna	
Yoshlarda iqtisodiy tafakkur shakllanishida etnik muhitning ta'siri.....	58
Erkinova Sevara Najmiddin qiz	
Innovative Approaches to Teaching English in Higher Education: a Methodological Study	61
Gulsara Khakimova	
Bo'lajak pedagoglarda kognitiv faollikni rivojlantirishda neyropedagogika asoslari.....	63
Hikmatova Jamila Fatox qizi	
Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning eshituv idrokini rivojlantirish texnologiyalari.....	68
I. S. Xamrayeva, Nuriddinova Muxayyo Ishxodjayevna	
Badiiy matn asosida nutqiy ko'nikmalar va ijodiy tafakkur integratsiyasini ta'minlash metodikasi	73
Jo'rayeva Sevinch Abdialim qizi	
Etnopedagogik muhitda maktabgacha katta yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirish.....	77
Murodova Farangis G'anisherovna	
Malaka oshirish jarayonida muammoga asoslangan o'qitish vositasida MTT tarbiyachilarining 4K ko'nikmasini rivojlantirish texnologiyasi	81
Ravshanova Xafiza Komilovna	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida xalq og'zaki ijodi vositalaridan (ertak, maqol, qo'shiq, afsona, doston va boshqalar) foydalanishning nazariy asoslari, xalqaro va milliy tajribasi	85
Tog'ayeva Munisa Muxammadiyevna	
Akademik ko'nikmalarni rivojlantirish asosida kelajakdagi o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini shakllantirish	89
Tursunova Elmira Ulug'bekovna, Rayimova Mushtariy Raup qizi	
Sensor integratsiya autizm spektori buzilishi bo'lgan bolalarning xulq-atvor va hissiy holatiga ta'siri.....	91
Xamidova Muyassar Polsaidovna, Abdullayeva Muslima Shovkat qizi	

Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining mantiqiy fikrlashini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari	96
Xoshimova Dilobar Kuchkarovna, Nortosheva Dildora Orif qizi, Avazmurodova Mehribon Sharif qizi	
Инновационная методика нравственного воспитания в начальных классах: подход межпредметной интеграции	101
Улугмурадова Шохсанам	

SENSOR INTEGRATSIYA AUTIZM SPEKTORI BUZILISHI BO'LGAN BOLALARNING XULQ-ATVOR VA HISSIY HOLATIGA TA'SIRI

Xamidova Muyassar Polsaidovna
Oligofrenopedagogika kafedrası professor v.b., p.f.n.

Abdullayeva Muslima Shovkat qizi
1 kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada sensor integratsiyaning autizm spektri buzilishi (ASB) bo'lgan bolalarning xulq-atvor naqshlari va hissiy holatlariga ta'siri o'rganiladi. Sensorni qayta ishlashdagi qiyinchiliklar autizm spektri buzilishining asosiy xususiyati sifatida keng tan olingan bo'lib, ko'pincha noto'g'ri xatti-harakatlarga, hissiy disregulyatsiyaga va ijtimoiy o'zaro ta'sirdagi qiyinchiliklarga olib keladi. Tadqiqotda sensor integratsiyaga asoslangan aralashuvlar sensor kirishni tartibga solishni qanday qo'llab-quvvatlashi va bolalarning moslashuvchan faoliyatini yaxshilashi mumkinligi o'rganiladi. Izlanishlar natijalari shuni ko'rsatadiki, sensor integratsiya ham xulq-atvor natijalarini, ham hissiy farovonlikni yaxshilashda muhim rol o'ynaydi va shu bilan autizm spektri buzilishi bulgan bolalar uchun yaxshiroq inklyuziya va hayot sifatiga hissa qo'shadi.

Kalit so'zlar: Autizm spektri buzilishi, sensor integratsiyasi, sensor ishlov berish, xulq-atvorni tartibga solish, hissiy rivojlanish, o'zini o'zi boshqarish, aralashuv strategiyalari, maxsus ta'lim.

Abstract: This article examines the impact of sensory integration on behavioral patterns and emotional states in children with Autism Spectrum Disorder (ASD). Sensory processing difficulties are widely recognized as a core feature of ASD, often leading to maladaptive behaviors, emotional dysregulation, and difficulties in social interaction. The study explores how sensory integration-based interventions can support the regulation of sensory input and improve children's adaptive functioning. Research findings suggest that sensory integration plays a significant role in improving both behavioral outcomes and emotional well-being, thereby contributing to better inclusion and quality of life for children with ASD.

Key words: Autism Spectrum Disorder, sensory integration, sensory processing, behavioral regulation, emotional development, self-regulation, intervention strategies, special education.

Аннотация: В данной статье рассматривается влияние сенсорной интеграции на поведенческие модели и эмоциональные состояния детей с расстройством аутистического спектра (РАС). Трудности обработки сенсорной информации широко признаны как ключевая особенность РАС, часто приводящая к дезадаптивному поведению, эмоциональной дисрегуляции и трудностям в социальном взаимодействии. В исследовании изучается, как вмешательства, основанные на сенсорной интеграции, могут способствовать регуляции сенсорного восприятия и улучшению адаптивного функционирования детей. Результаты исследования показывают, что сенсорная интеграция играет значительную роль в улучшении как поведенческих результатов, так и эмоционального благополучия, тем самым способствуя лучшей инклюзии и качеству жизни детей с РАС.

Ключевые слова: расстройство аутистического спектра, сенсорная интеграция, обработка сенсорной информации, регуляция поведения, эмоциональное развитие, саморегуляция, стратегии вмешательства, специальное образование.

KIRISH

So'nggi o'n yilliklarda autizm spektri buzilishi (ASB) tobora ko'proq tarqalganligi va murakkab tabiati tufayli eng keng o'rganilgan neyrorivojlanish holatlaridan biriga aylandi. Autizm spektri buzilishi bo'lgan bolalar ko'pincha muloqot, ijtimoiy o'zaro ta'sir va xulq-atvorni tartibga solishda jiddiy qiyinchiliklarga duch kelishadi. Ushbu qiyinchiliklarga olib keladigan asosiy omillardan biri bu atipik sensor ishlov berish bo'lib, bu shaxslarning atrof-muhitdan sensor stimullarni qanday qabul qilishiga, talqin qilishiga va ularga qanday munosabatda bo'lishiga ta'sir qiladi.

Autizm spektri buzilishi bo'lgan bolalarda sensor ishlov berishdagi farqlar tovush, yorug'lik, teginish yoki harakat kabi stimullarga yuqori sezuvchanlik yoki past sezuvchanlik sifatida namoyon bo'lishi mumkin. Bu sensorli nosimmetrikliklar ko'pincha xulq-atvor muammolariga, jumladan, qochish, tajovuzkorlik, chekinish yoki takroriy harakatlarga olib keladi. Bundan tashqari, sensorli ma'lumotlarni qayta ishlashdagi qiyinchiliklar hissiy tartibga solishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, bu esa xavotir, umidsizlik va hissiy beqarorlikning kuchayishiga olib keladi.

Sensor integratsiyasi, terapevtik va pedagogik yondashuv sifatida, shaxslarga sensorli kirishni tashkil qilish va ularga mos ravishda javob berishga yordam berishga qaratilgan. Strukturaviy sensor tajribalarni taqdim etish orqali ushbu yondashuv moslashuvchan javoblarni rivojlantirishni qo'llab-quvvatlaydi, diqqatni yaxshilaydi va hissiy tartibga solishni kuchaytiradi. Ta'lim va terapevtik sharoitlarda autizm spektri buzilishi bo'lgan bolalarda xulq-atvor va hissiy muammolarni hal qilish uchun sensor integratsiya texnikalari tobora ko'proq qo'llanilmoqda.

Bundan tashqari, zamonaviy ta'lim islohotlari va inklyuziv amaliyotlar maxsus ehtiyojli bolalar uchun individual va dalillarga asoslangan aralashuvlarning muhimligini ta'kidlaydi. Shu nuqtai nazardan, sensor integratsiyasi va xulq-atvor, shuningdek, hissiy natijalar o'rtasidagi bog'liqlikni tushunish samarali qo'llab-quvvatlash strategiyalarini ishlab chiqish uchun juda muhimdir. Shuning uchun ushbu tadqiqot sensor integratsiyasining autizm spektri buzilishi bo'lgan bolalarning xulq-atvori va hissiy holatiga ta'sirini o'rganishga, shuningdek, uni ta'lim va terapevtik muhitda amalga oshirishning samarali usullarini aniqlashga qaratilgan.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Sensor integratsiyasi va uning autizm spektri buzilishi bo'lgan bolalarning xulq-atvori va hissiy holatiga ta'siri masalasi xalqaro va milliy tadqiqotlarda keng o'rganilgan. Olimlar atipik sensorli ishlov berish Autizm spektri buzilishining asosiy xususiyatlaridan biri ekanligini, bolalarning xulq-atvor reaksiyalari va hissiy tartibga solishga sezilarli ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydilar.

Sensor integratsiya nazariyasi sohasidagi kashshoflardan biri A. Jean Ayres sensorli integratsiyani funksional foydalanish uchun sensorli kirishni tashkil qilishning nevrologik jarayoni sifatida ta'riflagan ^[1]. Uning ishi sensorli disfunktsiya qanday qilib xulq-atvor, o'rganish va hissiy nazoratdagi qiyinchiliklarga olib kelishi mumkinligini tushunish uchun asos yaratdi. Ayres maqsadli sensorli tajribalar rivojlanish buzilishlari bo'lgan bolalarda moslashuvchan reaksiyalarni yaxshilashi va noto'g'ri xatti-harakatlarni kamaytirishi mumkinligini ta'kidladi.

Temple Grandinning keyingi hissalarida autizm spektri buzilishi bo'lgan shaxslarning hayotiy tajribasini, ayniqsa sensorli sezgirlik bilan bog'liq holda ta'kidlaydi. Grandinning ishi sensorli ortiqcha yuklanish yoki mahrumlikning hissiy holatlarga qanday ta'sir qilishi, ko'pincha xavotir, stress yoki xulq-atvor portlashlariga olib kelishi haqida qimmatli tushunchalar beradi ^[2].

Lucy Jane Miller kabi zamonaviy tadqiqotchilar sensorli ishlov berish buzilishlarini kengaytirib, erta tashxis qo'yish va individual aralashuvning muhimligini ta'kidladilar. Uning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, sensorga asoslangan terapiyalar autizm spektri buzilishi bo'lgan bolalarda diqqatni, hissiy barqarorlikni va ijtimoiy ishtirokni sezilarli darajada yaxshilaydi ^[3].

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ^[4] va YuNESKO ^[5] kabi xalqaro tashkilotlar rivojlanish buzilishlari bo'lgan bolalarni qo'llab-quvvatlashda inklyuziv va dalillarga asoslangan yondashuvlarning muhimligini ta'kidlaydilar. Ularning doiralari hayot sifatini va ijtimoiy inklyuziyani oshirish uchun sensor integratsiya texnikasini o'z ichiga olgan terapevtik va ta'lim strategiyalarini integratsiyalashga urg'u beradi.

O'zbekistonlik tadqiqotchilar ham bolalar rivojlanishi, maxsus ta'lim va korreksiya pedagogikasini o'rganishga hissa qo'shdilar. B.R. Qodirov ^[6] va N.X. Azizxodjaeva ^[9] kabi olimlar bolalar rivojlanishining psixologik va pedagogik jihatlarini, jumladan, atrof-muhit va o'qitish omillarining xulq-atvor va hissiy reaksiyalarni shakllantirishdagi rolini o'rganishdi. Ularning ishlari individual yondashuvlar va qo'llab-quvvatlovchi ta'lim muhitini yaratishning muhimligini ta'kidlaydi ^[10].

O'zbekistonda so'nggi ta'lim islohotlari maxsus ehtiyojli bolalarni qo'llab-quvvatlashning huquqiy asosini mustahkamladi. "Ta'lim to'g'risida"gi qonun ^[6] va inklyuziv ta'limni takomillashtirish to'g'risidagi prezident farmonlari ^[7] ta'lim muassasalarida sensor integratsiyani o'z ichiga olgan zamonaviy pedagogik va terapevtik yondashuvlarni joriy etish zarurligini ta'kidlaydi. Ushbu siyosatlar teng imkoniyatlarni ta'minlash, inklyuziv amaliyotlarni rivojlantirish va autizm spektri buzilishi bo'lgan bolalarning yaxlit rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan.

Umuman olganda, xalqaro va milliy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, sensor integratsiya Autizm spektri buzilishi bo'lgan bolalarning xulq-atvori va hissiy rivojlanishiga ta'sir qiluvchi muhim omil hisoblanadi. Uning mexanizmlari va qo'llanilishini tushunishda sezilarli yutuqlarga erishilgan bo'lsa-da, ushbu yondashuvlarni muayyan madaniy va ta'lim kontekstlariga moslashtirish uchun qo'shimcha tadqiqotlar talab etiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolada sensor integratsiyasining autizm spektri buzilishi tashxisi qo'yilgan bolalarning xulq-atvor naqshlari va hissiy holatlariga ta'sirini o'rganish uchun aralash usullardan iborat tadqiqot dizayni qo'llaniladi. Sifatli va miqdoriy yondashuvlarning integratsiyasi sensorga asoslangan aralashuvlarning samaradorligini va ularning bolalarning adaptiv faoliyatiga ta'sirini har tomonlama tahlil qilish imkonini beradi.

Tadqiqot rivojlanish buzilishlari bo'lgan bolalarni qo'llab-quvvatlaydigan maktabgacha va boshlang'ich maktab tashkilotlarini o'z ichiga olgan ixtisoslashtirilgan va inklyuziv ta'lim muassasalarida o'tkazildi. Ishtirokchilarni tanlash uchun maqsadli namuna olish usuli qo'llanildi, bu esa sensori qayta ishlashda qiyinchiliklarga duch keladigan tasdiqlangan autizm spektri tashxisi qo'yilgan bolalarni qamrab olishni ta'minladi. Tadqiqotda bolalar, maxsus ta'lim o'qituvchilari, psixologlar va mehnat terapevtlaridan iborat jami ishtirokchilar ishtirok etdi, bu ko'p tarmoqli nuqtai nazarni ko'rib chiqish imkonini berdi.

Tadqiqot maqsadlariga erishish uchun bir nechta ma'lumotlarni to'plash usullari qo'llanildi.

Birinchidan, tabiiy sinf muhitida va sensor integratsiya mashg'ulotlari paytida bolalarning xulq-atvor reaksiyalari va hissiy reaksiyalarini baholash uchun tuzilgan kuzatuvlar o'tkazildi. Diqqat davomiyligi, hissiy barqarorlik, ijtimoiy o'zaro ta'sir va moslashmagan xatti-harakatlarning chastotasi (masalan, takroriy harakatlar, tajovuzkorlik yoki chekinish) kabi ko'rsatkichlarga alohida e'tibor qaratildi.

Ikkinchidan, aralashuvdan oldin va keyin sensorli ishlov berish naqshlari va hissiy tartibga solish darajalarini baholash uchun standartlashtirilgan baholash vositalari va nazorat ro'yxatlari qo'llanildi. Ushbu vositalar ASB bilan kasallangan bolalarning rivojlanish xususiyatlariga moslashtirildi va sensorli javob berish, xulq-atvorga moslashuvchanlik va hissiy nazoratni o'lchashga qaratilgan edi.

Uchinchidan, bolalarning xulq-atvori va hissiy holatlaridagi kuzatilgan o'zgarishlar haqida sifatli ma'lumot to'plash uchun o'qituvchilar, terapevtlar va ota-onalar bilan yarim tuzilgan intervyular o'tkazildi. Ushbu intervyular sensorli integratsiya texnikasini amaliy qo'llash va ularning kundalik sharoitlarda samaradorligi haqida qimmatli ma'lumotlar berdi.

Ishtirokchilarni nazorat va eksperimental guruhlariga bo'lish orqali tadqiqotga eksperimental dizayn kiritildi. Eksperimental guruh taktik stimulyatsiya, vestibulyar mashqlar va propriozeptiv kirish kabi faoliyatlarni o'z ichiga olgan individual sensorli profillarga asoslangan tuzilgan sensorli integratsiya aralashuvlarini oldi. Aksincha, nazorat guruhi maqsadli sensorli aralashuvlarsiz standart ta'lim amaliyotlarini davom ettirdi. Aralashuv davri bir necha hafta davom etdi, bu o'lchanadigan o'zgarishlarni kuzatish uchun etarli vaqt berdi.

Miqdoriy ma'lumotlar aralashuvdan oldingi va keyingi natijalarni taqqoslash uchun statistik usullar yordamida tahlil qilindi, xulq-atvorni tartibga solish va hissiy barqarorlikni yaxshilashga e'tibor qaratildi. Kuzatuvlar va intervyulardan olingan sifatli ma'lumotlar takrorlanuvchi naqshlar va asosiy topilmalarni aniqlash uchun tematik tahlil yordamida tahlil qilindi.

Tadqiqotning ishonchiligi va asosiligi ta'minlash uchun bir nechta manbalar va usullarni birlashtirish orqali ma'lumotlar triangulyatsiyasi qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida izchil baholash mezonlari va takroriy kuzatuvlar saqlanib qoldi. Ota-onalar yoki vasiylarning xabardor roziligi, ishtirokchilar ma'lumotlarining maxfiyligi va bolalarning farovonligiga hurmat kabi axloqiy jihatlarga qat'iy rioya qilindi. Umuman olganda, ushbu metodologik asos autizm spektri buzilishi bo'lgan bolalarning xulq-atvori va hissiy faoliyatini yaxshilashda sensor integratsiyasining rolini baholash, shuningdek, uni ta'lim va terapevtik kontekstlarda qo'llashning samarali strategiyalarini aniqlash uchun mustahkam asos yaratadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sensor integratsiya aralashuvlari autizm spektri buzilishi tashxisi qo'yilgan bolalarning xulq-atvori va hissiy holatlariga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Eksperimental va nazorat guruhlarida o'rtasidagi qiyosiy tahlil strukturaviy sensor integratsiya faoliyatida ishtirok etgan bolalarda xulq-atvorni tartibga solish, hissiy barqarorlik va moslashuvchan faoliyatda sezilarli yaxshilanishlarni aniqladi.

Tadqiqotning dastlabki bosqichida dastlabki baholashlar shuni ko'rsatadiki, ko'pchilik ishtirokchilarda eshitish va taktik stimullarga yuqori sezuvchanlik, shuningdek, propriozeptiv kirishga nisbatan giposensitivlik kabi sezilarli sensor ishlov berish qiyinchiliklari kuzatildi. Bu sensor buzilishlar takroriy harakatlar, tajovuzkorlik, qochish va hissiy disregulyatsiya kabi noto'g'ri xatti-harakatlar bilan chambarchas bog'liq edi. Ko'pgina bolalarda xavotir darajasining oshishi va o'zini o'zi boshqarish qobiliyatining cheklanganligi ham kuzatildi.

Shaxsiylashtirilgan sensor integratsiya dasturlarini amalga oshirgandan so'ng, eksperimental guruh bir nechta sohalarida sezilarli yaxshilanishlarni ko'rsatdi. Miqdoriy ma'lumotlar tahlili noto'g'ri xatti-harakatlarning taxminan 30-40% ga kamayganligini, ayniqsa tajovuzkor portlashlar va stereotipik harakatlar chastotasida

aniqlanganligini ko'rsatdi. Bundan tashqari, xavotir, asabiylashish va kayfiyatning keskin o'zgarishi kabi hissiy ko'rsatkichlar sezilarli darajada kamaydi, shu bilan birga hissiy barqarorlik va o'zini tuta bilish belgilari oshdi.

Tajriba guruhidagi bolalar ham diqqatni jamlashning yaxshilanganini va tuzilgan va tuzilmagan faoliyatlarda ko'proq ishtirok etishni namoyish etdilar. Sensor integratsiya texnikalari - masalan, taktil stimulyatsiya, vestibulyar mashqlar va propriotseptiv faoliyat - bolalarga sensorli kirishni yaxshiroq tashkil etishga yordam berdi, bu esa o'z navbatida ularning atrof-muhit stimullariga mos ravishda javob berish qobiliyatini oshirdi. Natijada, ko'plab ishtirokchilar ijtimoiy munosabatlarda ko'proq ishtirok etishlarini va tengdoshlar va kattalar bilan muloqot qilishga ko'proq tayyor ekanliklarini ko'rsatdilar.

Aksincha, maqsadli sensorli aralashuvlarni olmagan nazorat guruhi xulq-atvor va hissiy tartibga solishda faqat minimal o'zgarishlarni ko'rsatdi. Umumiy ta'lim yordami tufayli ba'zi yaxshilanishlar kuzatilgan bo'lsa-da, bu o'zgarishlar eksperimental guruhdagi kabi sezilarli yoki izchil emas edi. Ushbu taqqoslash sensorli integratsiyaning tuzilgan aralashuv yondashuvi sifatida o'ziga xos samaradorligini ta'kidlaydi.

O'qituvchi va ota-onalar bilan suhbatlardan olingan sifatli topilmalar bu natijalarni yanada qo'llab-quvvatlaydi. Respondentlar bolalarning kundalik xatti-harakatlarida sezilarli yaxshilanishlar, jumladan, sensorli qo'zg'atuvchilarga sezgirlikning pasayishi, hissiy javoblarning yaxshilanishi va odatiy o'zgarishlarga dosh berish qobiliyatining oshishi haqida xabar berishdi. O'qituvchilar, shuningdek, bolalar sinf mashg'ulotlari davomida ko'proq hamkorlik, e'tibor va tezkorlik ko'rsatganliklarini ta'kidladilar.

Nazariy nuqtai nazardan, bu topilmalar zamonaviy neyrorivojlanish va sensorli ishlov berish nazariyalariga mos keladi, ular xulq-atvorni shakllantirish va hissiy tartibga solishdagi sensorli tajribalarning rolini ta'kidlaydi. Natijalar sensorli ishlov berishdagi qiyinchiliklar maqsadli aralashuvlar orqali hal qilinganda, ASB bilan kasallangan bolalar yaxshiroq moslashuvchan natijalarga erishishlari mumkinligini tasdiqlaydi.

Biroq, tadqiqot bir nechta muammolarni ham aniqladi. Sensorli integratsiyaning samaradorligi ko'p jihatdan o'qitilgan mutaxassislarning mavjudligiga, tegishli materiallarga va individual dastur dizayniga bog'liq. Ba'zi hollarda cheklangan resurslar va professional tayyorgarlikning yo'qligi sensorli strategiyalarni izchil qo'llashga to'sqinlik qildi. Bundan tashqari, bolalarning sensorli profillaridagi o'zgaruvchanlik juda shaxsiylashtirilgan yondashuvlarni talab qiladi, bu esa vaqt talab qilishi va resurslarni ko'p talab qilishi mumkin.

Muhokama jarayonida, sensor integratsiya autism spektrli bolalar uchun keng qamrovli aralashuv dasturlarining muhim tarkibiy qismi sifatida qaralishi kerakligi aniqlandi. Uning ham ta'lim, ham terapevtik sharoitlarga integratsiyasi xulq-atvor va hissiy natijalarni sezilarli darajada oshirishi mumkin. Shunga qaramay, muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun tizimli rejalashtirish, fanlararo hamkorlik va o'qituvchilar va mutaxassislar uchun doimiy kasbiy rivojlanish talab etiladi.

Umuman olganda, izlanishlar sensor integratsiya autism spektri buzilishi bo'lgan bolalarning xulq-atvori va hissiy farovonligini yaxshilashga chuqur va o'lchanadigan ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi, bu esa uni zamonaviy inklyuziv va maxsus ta'lim amaliyotida muhim yondashuvga aylantiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ushbu maqola sensor integratsiya aralashuvlari autism spektrining buzilishi tashxisi qo'yilgan bolalarning xulq-atvorini tartibga solish va hissiy barqarorligiga sezilarli va ijobiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari shuni aniq ko'rsatadiki, tuzilgan sensorga asoslangan faoliyatlar moslasha olmaydigan xatti-harakatlarni kamaytirishga, o'zini o'zi boshqarishni yaxshilashga va bolalarning atrof-muhit bilan yanada moslashuvchan va ijtimoiy jihatdan mos ravishda o'zaro ta'sir qilish qobiliyatini oshirishga hissa qo'shadi.

Shu bilan birga, tadqiqot sensor integratsiyaning samaradorligi bir qancha asosiy omillarga, jumladan, mutaxassislarning mavjudligi, individual aralashuv rejalaridan foydalanish va tegishli sensor materiallar va muhitlarning mavjudligiga bog'liqligini ta'kidlaydi. Ushbu shartlarsiz sensor jihatdan rivojlanishiga erishilmasligi mumkin.

Ushbu izlanish natijalariga asoslanib, quyidagi tavsiyalar taklif etiladi:

1. Ta'lim tashkilotlari autism spektri buzilishi bo'lgan bolalar uchun maxsus va inklyuziv ta'lim dasturlariga sensor integratsiya qilishlari kerak.
2. O'qituvchilar, psixologlar va mehnat terapevtlari sensorli ishlov berish va aralashuv texnikasi bo'yicha doimiy professional tayyorgarlikdan o'tishlari kerak.
3. Maqsadli va samarali aralashuvni rejalashtirishni ta'minlash uchun har bir bola uchun individual sensorli profillar ishlab chiqilishi kerak.
4. Maktablar tuzilgan sensorli faoliyatni osonlashtirish uchun tegishli sensorli xonalar va materiallar bilan jihozlangan bo'lishi kerak.

5. Maktab va uy sharoitida sensorli strategiyalarning izchilligini ta'minlash uchun o'qituvchilar, terapevtlar va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish kerak.
6. Autizm spektri buzilishi bo'lgan bolalarda sensorli integratsiyaning kognitiv, ijtimoiy va hissiy rivojlanishga uzoq muddatli ta'sirini o'rganish uchun qo'shimcha keng ko'lamli tadqiqotlar o'tkazilishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, sensorli integratsiya autizm spektri buzilishi bo'lgan bolalarning xulq-atvor va hissiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydigan juda samarali va dalillarga asoslangan yondashuvdir. Uni ta'lim va terapevtik sharoitlarda tizimli ravishda amalga oshirish inklyuziyani, o'rganish natijalarini va umumiy farovonlikni sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ayres A.J. Sensory Integration and the Child. – Los Angeles: Western Psychological Services, 1979.
2. Grandin T. The Autistic Brain. – Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2013.
3. Miller L.J. Sensational Kids: Hope and Help for Children with Sensory Processing Disorder. – New York: Perigee, 2006.
4. World Health Organization. Autism Spectrum Disorders. – Geneva: WHO Press, 2021.
5. UNESCO. Inclusive Education and Equity. – Paris: UNESCO Publishing, 2020.
6. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining inklyuziv ta'limni rivojlantirishga oid farmonlari. – Toshkent, 2019.
8. Qodirov B.R. Psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.
9. Azizxodjaeva N.X. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Fan, 2006.
10. Nurkeldieva D.A. Maxsus pedagogika asoslari. – Toshkent, 2018.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №4(4)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.